

Yerbilimleri Terimleri Üzerine

İNÇİ ERTAN Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Ankara

İ.E. — Sayın Hatipoğlu,¹ TJK ve diğer yerbilimler yerbilimleri terimlerini Türkçeleştirme çabası içindirler, bu konuda ne önerirsiniz?

V.H. — Yerbilimleri terimlerinin Türkçeleştirilmesi çalışmaları sırasında TDK ile ilişki kurulup terim kolundan yardım istenmesi yararlı olur. Bu konu ile ilgili terim kitapları ve terim kılavuzlarından örnekler alınarak yeni terimler türetilmelidir. Örneğin Ardos'un Coğrafya Terimleri Sözlüğü hazırlanan en iyi örneklerdendir. Terimler tek ve kısa sözcükten oluşturulmalı, ancak bunun yapılması olası değilse sıfat veya isim tamamlamaları yapılmalıdır. Dilde terim oluşturmada yüzde yüz ölçüde işleyen bir kural yoktur. Türkçeye Batıdan ilk giren yabancı dil Latince, sonra Fransızcadır. Daha sonra dilimiz diğer dillerin etkisinde kalmıştır. Yabancı sözcüklerin Türkçeye yerleşmelerinde Fransızcanın etkisi çok fazla görülmektedir. Örneğin Latince gendarm sözcüğü, Latince de g harfi yazıldığı gibi ge olarak okunduğu halde, Türkçeye bu sözcük Fransızca okunuşu ile Jandarma olarak girmiştir. Bu sözcük diğer bütün dillerde g ile yazılıp, j ile okunur. Buna karşın dramaturgi terimi bugün Türkçeye Almanca okunuşu ile girmiş ve yerleşmiştir. Ancak diğer bir çok örnekte (jeoloji, mineraloji) Fransızcanın etkisi görülür.

İ.E. — Yukarıda verdiğiniz örneklemelerden sonra, ben de size özellikle mineral ve kayaç isimlerinin Türkçeye ne şekilde okunarak alınacağı konusunda sorular yönelmek istiyorum. Türkçe yazılmış kitap ve yayınlar izlediğimizde büyük bir kargaşa ile karşılaşırız. Örneğin Almanca harzburgit yazılıp, aynı şekilde okunan bu isim, Fransızca harburgite yazılıp, harzburgit olarak okunmaktadır. Türkçe yazıldığı gibi okunan bir dil olduğuna göre harzburgit (Harz lokal bir isim olup, harzburgit adını o lokaliteden almış bir kayaç ismidir) yazılan bir ismi Fran-

sızca okunduğu gibi dilimize aktardığımızı (Harzburgit okunmasını) mantıksal açıdan açıklama olanağı olduğunu sanmıyoruz. Mineral ve kayaç isimlerinin büyük bir kısmı bulunduğu yer veya ülkeden kaynaklanmaktadır. Örnek : Manyezit (Türkiye), Piemontit (Piemont). Bulunduğu ülkenin dilinden (Topas, Safir) veya Yunancadan (Hematit=Kantaşı), ender olarak özelliklerinden ötürü (diamant=elmas=sıkıştırılmayan) Yunancadan adlandırılanlar da bulunmaktadır. Çoğu minerale ortaçağ Alman madencileri ad vermişlerdir. Bunlar aradıklarını bulamamaktan kızgınlık belirten veya takma isimler uydurmuşlardır (Pehblende). Çoğunlukla kapsadığı elemente göre adlandırılır (Nikel kromit) ayrıca bir kısmına bulana, kimyasını veya iç yapısını saptayanın adına göre ad verilmiştir. Örnek : Biotit, Scheelit (Şelit) uagnatit. Hepsi Latince isim olmadığına göre (yani yazıldığı gibi okunamayacağından) hangi kuralı uygulayacağız? Her ekol kendi bildiği dildeki gibi mi okuyup yazacak? Bu konuda önerileriniz olabilir mi?

V.K. — Yerbilimcilerin, ortak noktalarda anlaşmaları yararlı olur sanırım. Verilen örneklere göre bazı öneriler getirilebilir :

- 1 — Gelenek, kullanımda çok kez etkili olur, yerleşmiş bazı terim veya bunların okunuşları kabul edilmelidir.
- 2 — Latince sözcük ve terimler yazıldığı gibi okunurlar. Latince kökenli bir terim veya isim Türkçeye aktarılırken Latince okunuşu ile alınmalıdır.
- 3 — Yukarıda verilen örnekteki gibi mineral isimleri, örneğin Vuaghatite Vanyotit Fransızca bir özel isimden türetildiğine göre Fransızca okunduğu gibi Vanyatit olarak Türkçeye alınmalıdır.

(1) D.T.C.F. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu ile sözlü görüşme